

administrative and legal support of electronic court in Ukraine under the conditions of the COVID-19 pandemic]. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2020/48.pdf. [in Ukr.].

9. Dystantsiynе pravosuddya: nevidyemnyy element uspishnoyi sudovoyi reformy [Distance justice: an integral element of successful judicial reform]. URL : https://lb.ua/blog/pravo_justice/539923_dystantsiynе_pravosuddya.html. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yevhen Sobol. The activity of the court as a law enforcement body in the implementation of electronic justice. The article formulates the main directions in which the law enforcement function of the state is implemented within the framework of the judicial system. An important direction of judicial reform has been formulated, which will allow to increase the effectiveness of judicial authorities as one of the subjects of the implementation of the law enforcement function of the state.

Attention is drawn to the fact that the e-judicial system is one of the elements of e-governance, which is currently considered as a way of organizing state power using information networks, which ensures the functioning of authorities in real time and makes daily communication with them as simple and accessible as possible for citizens and legal entities, non-governmental organizations, and therefore is a promising direction of the existing judicial system.

It was emphasized that, taking into account the quarantine, and even now, during the period of martial law, in the organization of the work of the courts, the main emphasis is on maintaining a balance between ensuring the right to access to justice and ensuring the safety of participants in court proceedings.

The problematic issues of law-making, law-implementation and executive-administrative activities regarding the implementation of the electronic court in the specified conditions are analyzed. Blocks of problems of effective implementation of remote and electronic justice in Ukraine are identified.

It was noted that proper electronic justice would solve not only the urgent problems of the Ukrainian judiciary, in particular, it would guarantee the safety of all participants in court sessions and ensure timely consideration of cases, but there would also be changes in the format of the work of the court apparatus as a law enforcement body, including, it would outline the way for the further implementation of generally recognized standards of justice in Ukraine.

Keywords: *judicial bodies, court apparatus, activity of court apparatus, law enforcement agency, law enforcement function, electronic justice, electronic court, access to justice, judicial information and telecommunication system, fair trial.*

УДК 342.9

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-13-21

Микола ВЕСЕЛОВ[©]

доктор юридичних наук, професор

*(Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький – м. Кривий Ріг, Україна)*

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (на прикладі проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП)

Стаття присвячена визначенню проблем кваліфікації та обґрунтуванню правильної позиції щодо правової оцінки об'єктивної сторони такого виду військових адміністративних правопорушень, як відмова від виконання законних вимог командира (начальника). В основу дослідження покладено результати авторського аналізу судових рішень із розгляду та перегляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-10 КУпАП, а також кримінальних проваджень за ст. ст. 402 та 403 КК України. Звертається увага на схожість змісту об'єктивної сторони таких видів військових адміністративних та кримінальних правопорушень, що викликає певні проблеми у судовій практиці в умовах воєнного стану.

За результатами дослідження сформульовані висновки: по-перше, при оформленні виявлених проступків фабула у протоколі про адміністративне правопорушення обов'язково повинна містити опис конкретної вимоги командира (начальника), котру військовослужбовець відмовився виконувати чи фактично не виконав; по-друге, матеріали у справі повинні містити

© М. Веселов, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

veselovndl@ukr.net

докази тому, що така вимога була законною та доведена до військовослужбовця у зрозумілій формі та спосіб; по-третє, невиконання дій, які мали бути виконані згідно з вимогою командира (начальника), навіть за умови відсутності висловленого військовослужбовцем небажання їх виконувати, утворює склад фактичної відмови; по-четверте, у разі наявності достатніх доказів вважати, що своєю відмовою від виконання (фактичним невиконанням без поважних причин) законної вимоги командира (начальника) дії військовослужбовця призвели до тяжких наслідків чи створювали реальний ризик їх настання, такі дії слід кваліфікувати за відповідною нормою (ст. ст. 402, 403) КК України (слід наголосити, що в умовах воєнного стану будь-яка відмова від виконання бойового завдання викликає ризики настання тяжких наслідків); по-п'яте, у разі наявності ознак відкритої відмови військовослужбовця виконати законні вимоги (наказ) командира (начальника) такі дії мають бути кваліфіковані за ст. 402 КК України. Крім того, пропонується внести зміни до редакції ст. 172-10 КУпАП.

Ключові слова: *військові адміністративні правопорушення, кваліфікація адміністративних правопорушень, розгляд справ про адміністративні правопорушення, законні вимоги командира (начальника), відповідальність військовослужбовців, судові рішення.*

Постановка проблеми. Серед усіх військових адміністративних правопорушень, оформлених у 2021 році як проступки, ті, що пов'язані з *відмовою від виконання законних вимог командира (начальника)*, відповідальність за які передбачається ст. 172-10 КУпАП, посідають п'яте місце за кількістю і становлять 1,8%. За 12 місяців 2022 року кількість цього виду військових адміністративних правопорушень збільшилася за мінімальними підрахунками щонайменше у 3 рази (що впливає з аналізу ресурсів Єдиного державного реєстру судових рішень). Збільшення загальної кількості військових адміністративних правопорушень можна пояснити низкою причин, зокрема, різким збільшенням кількості військовослужбовців через проведення у країні загальної мобілізації, перебуванням багатьох військових у стані психологічного стресу тощо [1]. Водночас прогресивне зростання кількості військових деліктів є не єдиною проблемою. Чимало питань та протиріч виникає у судовій практиці з приводу кваліфікації цього виду правопорушень та правильного оформлення процесуальних матеріалів, що, не в останню чергу, пов'язано з недосконалістю нормативно-правового визначення складу такого адміністративного делікту.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дотепер тема військових правопорушень час від часу ставала предметом досліджень українських вчених, наприклад: О. Остапенка, О. Коропатова, М. Туркота, Л. Брич, О. Нестеренка тощо. Втім, реалії війни вносять свої корективи, зокрема і в частині кваліфікації окремих військових правопорушень. Здебільшого це дослідження базується на вивченні судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій, із яких частина береться до уваги як позитивні приклади (прецеденти) з судової практики, а частина піддається аргументованій критиці.

Метою статті є визначення проблем кваліфікації та обґрунтування правильної позиції щодо правової оцінки об'єктивної сторони такого виду військових адміністративних правопорушень, як відмова від виконання законних вимог командира (начальника).

Виклад основного матеріалу. Об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 172-10 КУпАП, є суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань. *Військова дисципліна* – це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами ЗСУ та іншим законодавством України. Вона досягається шляхом умілого поєднання повсякденної вимогливості командирів і начальників до підлеглих без приниження їх особистої гідності, з дотриманням прав і свобод, постійної турботи про них та правильного застосування засобів переконання, примусу й громадського впливу колективу [2]. Однією з визначальних засад будівництва і керівництва ЗСУ є принцип єдиноначальності. У Статуті внутрішньої служби ЗСУ (ст. 29–31, 34) зазначено, що за своїм службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути начальниками або підлеглими стосовно інших військовослужбовців. Начальник (командир) має право віддавати підлеглому накази і зобов'язаний перевіряти їх виконання. Підлеглий зобов'язаний беззастережно виконувати накази начальника, крім випадків віддання явно злочинного наказу, і ставитися до нього з повагою (у чому, зокрема, і втілюється принцип субординації) [3].

Втім, більшій увазі потребує *об'єктивна сторона* правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-10 КУпАП, котру утворює відмова від виконання законних

вимог командира (начальника), ч. 2 – те саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану. Проте чинне українське законодавство не містить визначення поняття «вимога командира (начальника)» та порядку висунення законних вимог! З деяких ненормативних джерел випливає, що *вимога* – це: «норми, правила, яким хтось чи щось має підкорюватися або відповідати» [4, с. 4]; «сформульовані потреби чи очікування, загальнозрозумілі або обов'язкові» [5].

Відповідно до ст. 4 Статуту внутрішньої служби ЗСУ повсякденне життя і службова діяльність військовослужбовців регулюються Конституцією, а також законами України, цим Статутом та іншими нормативно-правовими актами [3]. Втім, ігнорування, порушення чи інші прояви невиконання військовослужбовцем загальних вимог служби, що містяться у статутах, інших законодавчих актах або службових інструкціях, самостійно не утворюють складу адміністративного проступку, передбаченого ст. 172-10 КУпАП. Об'єктивною стороною такого виду правопорушення є відмова від виконання конкретної вимоги командира (начальника), котра стосується повсякденного життя військовослужбовця (в частині відносин, урегульованих статутами ЗСУ) та службової діяльності. Такі вимоги, згідно зі статутами ЗСУ, з боку командира (начальника) можуть бути втілені у формі наказу, розпорядження, команди, віддані в усні чи письмовій формі тощо. Простий та зрозумілий приклад цього виду проступку містить фабула: «21.11.2022 р., близько 17:00 год. військовослужбовець *Особа_1*, незважаючи на розпорядження командира механізованого батальйону від 26.06.2022 р. № 25/9/29/5 «Про заборону використання особистого транспорту», використовував свій особистий транспортний засіб для власних потреб» [6].

Найпоширенішим способом реалізації розпорядчої влади з боку командирів та військових начальників стосовно підлеглих є віддання наказів. *Наказ* – пряма обов'язкова вимога командира (начальника) про виконання або невиконання підлеглим певних службових дій. Тож кожний наказ одночасно є вимогою. Зв'язок двох взаємообумовлених понять «вимога» та «наказ» простежується у судових рішеннях, де судді фактично їх отожднюють. Право командира – віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого – їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Наказ має бути виконаний сумлінно, точно та у встановлений строк [2, ст. 6]. Тож можна вважати, що так само, як і наказ, вимога з боку командира чи начальника може бути доведена до одного чи декількох підлеглих військовослужбовців усно або письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку.

Обов'язковими до виконання є лише законні вимоги командира (начальника). *Законність вимоги* означатиме, що вона: висунута тільки в межах компетенції відповідного командира (начальника); сформульована чітко і не може допускати подвійного тлумачення; доведена з дотриманням певного порядку (наприклад, вимога, що міститься у наказі з фінансових, матеріально-технічних та кадрових питань, має бути оформлена у письмовій формі); за своїм змістом не суперечить чинному законодавству, не пов'язана з порушенням конституційних прав і свобод військовослужбовця та інших громадян; питання, що становлять зміст вимоги, стосуються обов'язків військовослужбовця, до якого така вимога адресована. Недотримання цих умов виключають протиправність діяння з боку військовослужбовця і не утворюють об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого будь-якою частиною ст. 172-10 КУпАП.

Цікавим прикладом прояву «сумніву щодо законності вимог командира» можуть бути матеріали та результати перегляду апеляційним судом Донецької області справи про адміністративне правопорушення за апеляційною скаргою на постанову судді Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 19.06.2015 р. Постановою зазначеного суду військовослужбовець *Особа_1* був визнаний винним у скоєнні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-10 КУпАП, і притягнутий до адміністративної відповідальності за те, що 11.06.2015 р. з групою інших військовослужбовців відмовився виконувати розпорядження командира щодо облаштування капоніра та виконання інших робіт із підтримання санітарно-гігієнічних норм. В апеляційній скарзі *Особа_1*, оскаржуючи рішення суду першої інстанції, зауважує, що під час розгляду не були з'ясовані та доведені обставини, котрі свідчили б, що в його діях є ознаки адміністративного проступку, передбаченого ст. 172-10 КУпАП, аргументуючи це тим, що заступник командира військової частини, де він проходить службу, всупереч вимогам статутів ЗСУ, за нібито скоєне правопорушення направив його, офіцера, на роботи, на які можна направляти лише рядовий та сержантський склад.

Розглядаючи цю справу, апеляційний суд установив, що суддею суду першої інстанції не було з'ясовано, чи відповідає вимогам відповідного військового статуту та яким саме надане командиром Особі_1 (який є офіцером) розпорядження про виконання зазначених у протоколі про адміністративне правопорушення робіт. З огляду на викладене, постанову судді суду першої інстанції рішенням апеляційного суду було скасовано, а провадження у справі закрито на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП за відсутністю складу адміністративного правопорушення [7].

Суди різних інстанцій постійно звертають увагу, що виклад інкримінованих правопорушень діянь має бути конкретизований [8]. Крім того, у ч. 4 ст. 15 КУпАП наголошується, що за вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою *кримінальну відповідальність* [9]. На сьогодні КК України містить дуже схожі за об'єктивною стороною складу військових кримінальних правопорушень: «Непокора» (ст. 402) та «Невиконання наказу» (ст. 403). І, як свідчить аналіз судової практики, межа між адміністративною та кримінальною кваліфікацією часто є надто невизначеною. На підтвердження цьому пропонується переглянути декілька схожих за об'єктивною стороною ситуацій, викладених у судових рішеннях:

– «штаб-сержант Особа_1 01.12.2022 р. в умовах воєнного стану відмовився виконувати законну вимогу командира механізованої роти *висунутись з рештою особового складу у визначений район та зайняти оборону на визначених позиціях*, чим вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-10 КУпАП» [10];

– «29.10.2022 солдат Особа_1, перебуваючи в районі виконання завдань військової частини, отримавши законний усний наказ від свого прямого начальника *вибути до ротного опорного пункту...*, із завданням не допустити прориву противника у вказаному напрямку, відмовився його виконувати, чим скоїв кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 402 КК України» [11].

Як бачимо, зміст вчинків із боку військовослужбовців і характер обставин у наведених прикладах є схожими, проте отримують принципово різну правову оцінку.

Нещодавно Законом України від 13.12.2022 р. № 2839-IX до диспозиції ч. 2 ст. 172-10 КУпАП були внесені суттєві зміни: «Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, *крім воєнного стану*» [12]. Визначення понять особливого періоду та воєнного стану, котрі в нашому випадку стають обов'язковими умовами наявності чи відсутності об'єктивної сторони правопорушення, містяться в національному законодавстві (Закон України «Про оборону України» (ст. 1), Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 1)). Слід звернути увагу, що чинна редакція ч. 4 ст. 402 та ч. 3 ст. 403 КК України передбачає кримінальну відповідальність за непокору чи невиконання військовослужбовцем наказу начальника, вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Тож, з урахуванням наведеного зауважимо, що усі прояви невиконання військовослужбовцями наказу командира (начальника) мають отримувати кримінально-правову кваліфікацію. Але є декілька аспектів, що ставлять під сумнів абсолютність такої правової позиції. По-перше, не всі вимоги командира чи начальника мають форму наказу (навіть Бойові статuti Сухопутних військ ЗСУ свідчать про те, що постановка бойових завдань у ході бою здійснюється бойовим розпорядженням), при цьому, як зазначалося, поняття «вимога» законодавство не містить. По-друге, різниця між такими кримінальними правопорушеннями, як невиконання наказу та непокора, полягає у ставленні винного до дій та їх наслідків. При невиконанні наказу (за умови, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки) вина полягає у необережності (злочинна недбалість або самовпевненість) [13]. Відповідно відсутність згаданих суб'єктивних та об'єктивних ознак проступку виключає його кваліфікацію, як мінімум, за ч. 3 ст. 403 КК України. По-третє, у ч. 2 ст. 11 КК України зазначено: «не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» [14]. Практика свідчить, що такі ситуації (коли невиконання вимоги командира (начальника) навіть у формі наказу в умовах воєнного стану не спричиняє істотної шкоди охоронюваним законом інтересам) трапляються дуже часто. Суцільний вал кримінальних проваджень (подекуди невинуватих через відсутність значної

суспільної небезпеки) в умовах воєнного стану також призводить до ускладнення об'єктивного притягнення винних до юридичної відповідальності.

Отже, вважаємо, що розмежування складів наведених видів військових адміністративних і кримінальних правопорушень (навіть в умовах воєнного стану) має робитися залежно від наявності ознак суспільної небезпеки (істотної шкоди) вчинків. Беззаперечною ознакою підвищеної суспільної небезпеки подібних діянь є настання тяжких наслідків, спричинених саме відмовою від виконання або фактичним невиконанням законних вимог командира (начальника). Наявність причинно-наслідкового зв'язку невиконання законних вимог у формі наказу і настання тяжких наслідків є обов'язковою умовою кримінальної кваліфікації такого діяння. КК України не містить визначення «тяжкі наслідки» стосовно військових кримінальних правопорушень. У постанові Верховного Суду від 20.06.2018 р. у справі № 566/606/15-к, коментуючи п. 5 ч. 1 ст. 67 КК України, колегія суддів зазначає, що під *тяжкими наслідками*, завданими кримінальним правопорушенням, розуміються ті суспільно небезпечні зміни в об'єкті кримінально-правової охорони, що викликані вчиненням злочину, але виходять за межі його складу. З урахуванням конкретних обставин кримінального провадження тяжкими наслідками можуть, зокрема, визнаватися смерть однієї чи декількох осіб, значна шкода здоров'ю людей, майнова шкода у великому чи особливо великому розмірах тощо [15]. Враховуючи загальний об'єкт військових правопорушень, тяжкими наслідками, спричиненими такими протиправними діяннями, можуть бути: велика матеріальна шкода, смерть, тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, втрата боєздатності військового підрозділу, у воєнний час – втрата військових позицій, ініціативи у веденні бойових дій, окупація ворогом певних територій України тощо. Настання чи навіть реальна загроза настання тяжких наслідків, як результат відмови від виконання законних вимог (наказу) командира (начальника) підлеглим військовослужбовцем, становить підвищену суспільну небезпеку такого діяння, обумовлюючи кримінальну відповідальність винної особи. Так, невиконання Особою 1 наказу старшого начальника висунути з військового підрозділом на визначений рубіж із завданням не допустити прориву противника у вказаному напрямку мало наслідком *підриє бойової готовності та боєздатності підрозділу*, що могло призвести до прориву російсько-окупаційними військами оборони ЗСУ на зазначеній ділянці оборони [11].

У правозастосовній практиці часом виникають слушні питання з приводу того, чи є обов'язковою умовою об'єктивної сторони адміністративного проступку, передбаченого частинами 1 чи 2 ст. 172-10 КУпАП, наявність конкретних вчинків з боку військовослужбовця, котрі демонструють сам факт відмови від виконання законної вимоги? Наприклад, в апеляційній скарзі (у справі № 33/812/396/21) апелянт просить скасувати постанову суду першої інстанції про притягнення його до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 172-10 КУпАП, а провадження у справі закрити у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення, обґрунтовуючи це тим, що протокол про адміністративне правопорушення від 16.07.2021 р. складено за фактом «невиконання», а не відмови від виконання наказу, а жодних доказів саме відмови від виконання вимоги командира, як це сформульовано у диспозиції ч. 1 ст. 172-10 КУпАП, матеріали справи не містять [16].

Аргументи з цього питання у судових рішеннях іноді виявляються також доволі суперечливими. Як зазначають науковці, спосіб вчинення кримінального правопорушення, ознаки якого закріплені у ст. 402 КК України «Непокора», – невиконання наказу, котре супроводжується дією – відкритою, тобто явною відмовою виконати наказ. Ця відмова може бути вербальною або вчиненою шляхом конклюдентних дій [17, с. 330]. Відкрита зухвала відмова військовослужбовця виконувати законну вимогу у формі наказу командира (начальника), незалежно від обставин (наявності чи відсутності бойової обстановки чи воєнного стану), на наш погляд, завжди має бути кваліфікована як *кримінальне правопорушення!* У свою чергу, відмова від виконання законних вимог командира (начальника), що має кваліфікуватися як військове адміністративне правопорушення, може полягати у: висловленні в усній, письмовій чи конклюдентній формі небажання або незгоди, з чого можна зробити висновок про намір не виконувати таку вимогу; невиконанні дій, котрі мали бути виконані згідно з вимогою; виконанні таких дій із порушенням висловлених у вимозі (встановлених наказом) строків та інших обов'язкових умов їх виконання; імітації виконання чи створенні штучних умов неможливості фактичного виконання таких дій; діях, вчиняти які вимога прямо забороняла. Проступок вважається завершеним, залежно від форми його вчинення, з моменту відмови виконати вимогу начальника або з моменту її

фактичного невиконання [8].

Так, 30.11.2022 р. близько 14:00 год., перебуваючи у тимчасовому місці дислокації підрозділу, старший солдат Особа_1 отримав наказ від командира роти на вибуття у район виконання завдань. Особовому складу підрозділу було надано 2 години для підготовки і збору речей. Особа_1 у визначений командиром час не прибув для відправлення у район виконання завдань без поважних та об'єктивних причин. Військовослужбовець Особа_1 у судовому засіданні свою провину у вчиненні адміністративного правопорушення не визнав, обґрунтовуючи відсутність у пункті збору особового складу тим, що у зазначений день та час мав погане самопочуття, незадовільний стан здоров'я. Оцінюючи надані докази, суд цілком справедливо дійшов висновку про те, що Особа_1 своїми діями (бездіяльністю) фактично скоїв відмову від виконання законних вимог командира (начальника), вчинену в умовах особливого стану, тобто скоїв адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-10 КУпАП [18]. Тож, невиконання дій, які мали бути виконані згідно з вимогою командира (начальника), навіть за умови відсутності висловленого військовослужбовцем небажання їх виконувати, утворює склад фактичної відмови. Це впливає з того, що відповідно до ст. 37 Статуту внутрішньої служби ЗСУ військовослужбовець після отримання наказу відповідає: «Слухаюсь» – і далі виконує його [3].

Отже, на підставі вищевикладеного зазначимо, що для усунення невизначеності у кваліфікації цього виду військових правопорушень зміст диспозиції ч. 1 ст. 172-10 КУпАП було б доцільним викласти у такій редакції: *«Відмова від виконання законних вимог командира (начальника), якщо такі дії чи бездіяльність не заподіяли і не могли заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі»*. Якщо такі діяння (без настання чи загрози спричинення тяжких наслідків (істотної шкоди)) матимуть місце в умовах воєнного стану, то буде цілком виправданим посилення за них адміністративної відповідальності. Але у такому випадку останні зміни до ч. 2 ст. 172-10 КУпАП у вигляді уточнення *«крім воєнного стану»* є зайвими. Більш доцільним буде таке виключення: *«крім бойової обстановки»*, що однозначно спричинить кримінально-правову кваліфікацію таких дій за даних обставин!

Висновки. Таким чином, розширений аналіз судової практики та вимог чинного законодавства дозволяє сформулювати пропозиції та поради, що сприятимуть удосконаленню юридичної відповідальності за військові правопорушення, пов'язані з відмовою від виконання законних вимог командира (начальника).

По-перше, диспозиції ч. 1 та 2 ст. 172-10 КУпАП пропонується викласти у такій редакції: *«Відмова від виконання законних вимог командира (начальника), якщо такі дії чи бездіяльність не заподіяли і не могли заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі»; «Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, крім бойової обстановки»*.

По-друге, для правильної кваліфікації проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП, слід дотримувати таких порад: при оформленні виявлених проступків фабула у протоколі про адміністративне правопорушення обов'язково повинна містити опис конкретної вимоги командира (начальника), котру військовослужбовець відмовився виконувати чи фактично не виконав; матеріали у справі повинні містити докази того, що така вимога була законною та доведена до військовослужбовця у зрозумілій формі та спосіб; невиконання дій, котрі мали бути виконані згідно з вимогою командира (начальника), навіть за умови відсутності висловленого військовослужбовцем небажання їх виконувати, утворює склад фактичної відмови; у разі наявності достатніх доказів вважати, що своєю відмовою від виконання (фактичним невиконанням без поважних причин) законної вимоги командира (начальника) дії військовослужбовця призвели чи створили реальний ризик настання тяжких наслідків (істотної шкоди), такі дії слід кваліфікувати за відповідною нормою (ст. 402, 403) КК України; у разі наявності ознак відкритої зухвалої відмови військовослужбовця виконати законні вимоги командира (начальника) у формі наказу, такі дії мають бути кваліфіковані за ст. 402 КК України, незалежно від можливості спричинити тяжкі наслідки.

Список використаних джерел

1. Веселов М. Ю., Нестеренко О. М. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4. С. 61–67. URL : <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-61-67>.
2. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#n675>.

3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n3>.
4. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ : Державна служба якості освіти, 2020. 240 с.
5. Метрологія, стандартизація та управління якістю : навч. посібник / Клименко Л. П., Пізінцалі Л. В., Александровська Н. І., Євдокимов В. Д. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. URL : <https://buklib.net/books/35966/>.
6. Постанова Городнянського районного суду Чернігівської області від 23.12.2022 р. у справі № 732/1127/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108035936>.
7. Постанова апеляційного суду Донецької області від 05.08.2015 р. у справі № 235/4468/15п. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105432110>.
8. Постанова Київського апеляційного суду від 05.09.2022 р. у справі № 761/11650/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106117315>.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-24) : Закон України від 07.12.1984 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2>.
10. Постанова Котелевського районного суду Полтавської області від 23.12.2022 р. у справі № 535/3169/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108042972>.
11. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 19.12.2022 р. у справі № 202/9354/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107940402>.
12. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n8>.
13. Баранова Н. Непокора та невиконання наказу командира: що це за дії та яка за них передбачена відповідальність? URL : <https://millerlawfirm.ua/nepokora-ta-neyvykonannya-nakazu-komandyra-shho-ce-za-diyi-ta-yaka-za-nyh-peredbachena-vidpovidalnist/>.
14. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2>.
15. Постанова ККС Верховного Суду від 20.06.2018 р. у справі № 566/606/15-к. URL : https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_20_06_2018_roku_u_spravi_566_606_15_k/.
16. Постанова Миколаївського апеляційного суду від 10.12.2021 р. у справі № 33/812/396/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101898156>.
17. Брич Л. Співвідношення складів військових злочинів зі складами злочинів, що мають з ними тотожні за змістом ознаки. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид.* 2011. Вип. 54. С. 323–334.
18. Постанова Мар'їнського районного суду Донецької області від 21.12.2022 р. у справі № 237/3607/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107993640>.

Надійшла до редакції 13.02.2023

References

1. Veselov, M. Yu., Nesterenko, O. M. (2022) *Viiskovi sluzhbovi administratyvni pravoporushennia: problemy pravovoi rehlementatsii ta kvalifikatsii* [Military official administrative offenses: problems of legal regulation and qualification]. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 4, pp. 61–67. URL: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-61-67>. [in Ukr.].
2. Pro Dystyplinarnyi statut Zbroinykh Syl Ukrainy [About the Disciplinary Statute of the Armed Forces of Ukraine] : *Zakon Ukrainy vid 24.03.1999 r.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#n675>. [in Ukr.].
3. Pro Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy [On the Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine] : *Zakon Ukrainy vid 24.03.1999 r.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n3>. [in Ukr.].
4. Bobrovskiy, M.V., Horbachov, S.I., Zaplotynska, O.O. (2020) *Abetka dlia dyrektora. Rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity* [Alphabet for the director. Recommendations for building an internal system for ensuring the quality of education in a general secondary education institution.]. Kyiv : Derzhavna sluzhba yakosti osvity, 240 p. [in Ukr.].
5. Klymenko, L.P., Pizintsali, L.V., Aleksandrovska, N.I., Yevdokymov, V.D. (2011) *Metrolohiia, standartyzatsiia ta upravlinnia yakistiu* [Metrology, standardization and quality management]. Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly. URL : <https://buklib.net/books/35966/>. [in Ukr.].
6. Postanova Horodnianskoho raionnoho sudu Chernihivskoi oblasti vid 23.12.2022 r. u spravi № 732/1127/22 [Resolution of the Horodnya District Court of the Chernihiv Region dated

12/23/2022 in case № 732/1127/22]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108035936>. [in Ukr.].

7. Postanova apeliatsiinoho sudu Donetskoï oblasti vid 05.08.2015 r. u spravi № 235/4468/15p [Resolution of the Court of Appeal of the Donetsk region dated 05.08.2015 in case № 235/4468/15p]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105432110>. [in Ukr.].

8. Postanova Kyivskoho apeliatsiinoho sudu vid 05.09.2022 r. u spravi № 761/11650/22 [Resolution of the Kyiv Court of Appeal dated 05.10.2022 in case № 761/11650/22]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106117315>. [in Ukr.].

9. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1-212-24) [Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 1-212-24)] : Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 r.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2> [in Ukr.].

10. Postanova Kotelevskoho raionnoho sudu Poltavskoi oblasti vid 23.12.2022 r. u spravi № 535/3169/22 [Resolution of the Kotelevsky District Court of the Poltava Region dated December 23, 2022 in case № 535/3169/22]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108042972>. [in Ukr.].

11. Vyrok Industrialnoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska vid 19.12.2022 r. u spravi № 202/9354/22 [Verdict of the Industrial District Court of Dnipropetrovsk dated December 19, 2022 in case № 202/9354/22]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107940402>. [in Ukr.].

12. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvosti nesennia viiskovoi sluzhby v umovakh voiennoho stanu chy v boioviï obstanovtsi [On making changes to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the specifics of military service in conditions of martial law or in a combat situation] : Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n8>. [in Ukr.].

13. Baranova, N. Nepokora ta nevykonannia nakazu komandira: shcho tse za dii ta yaka za nykh peredbachena vidpovidalnist? [Disobedience and non-fulfilment of the commander's order: what are these actions and what responsibility is provided for them?]. URL: <https://millerlawfirm.ua/nepokora-ta-nevykonannya-nakazu-komandira-shho-tse-za-diyi-ta-yaka-za-nyh-peredbachena-vidpovidalnist/>. [in Ukr.].

14. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2>. [in Ukr.].

15. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 20.06.2018 r. u spravi № 566/606/15-k [Resolution of the Supreme Court dated June 20, 2018 in case No. 566/606/15-k]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_20_06_2018_roku_u_spravi_566_606_15_k/. [in Ukr.].

16. Postanova Mykolaivskoho apeliatsiinoho sudu vid 10.12.2021 r. u spravi № 33/812/396/21 [Resolution of the Mykolaiv Court of Appeal dated 10.12.2021 in case No. 33/812/396/21]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101898156>. [in Ukr.].

17. Brych, L. (2011) Spivvidnoshennia skladiv viiskovykh zlochyniv zi skladamy zlochyniv, shcho maiut z nymy totozhni za zmistom oznaky [Correlation of war crimes with crimes that have the same characteristics as them]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya yurydychna*. Vol. 54, pp. 323–334. [in Ukr.].

18. Postanova Mar'inskoho raionnoho sudu Donetskoï oblasti vid 21.12.2022 r. u spravi № 237/3607/22 [Resolution of the Marinsky District Court of the Donetsk Region dated 12/21/2022 in case No. 237/3607/22]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107993640> [in Ukr.].

ABSTRACT

Mykola Veselov. Problems of the qualification of certain military administrative offenses under the conditions of the state of martial (in the example of offenses provided for by article 172-10 of the Code of Ukraine on administrative offenses). This article is devoted to the definition of qualification problems and the justification of the correct position regarding the legal assessment of the objective side of such a type of military administrative offense as refusal to comply with the lawful requirements of the commander (chief). The research is based on the results of the author's analysis of court decisions on consideration and revision of cases on administrative offenses, provided for in Art.172-10 of the Code of Ukraine on administrative offenses, as well as criminal proceedings under articles 402 and 403 of the Criminal Code of Ukraine. Attention is drawn to the similarity of the content of the objective side of this type of military administrative and criminal offenses, which causes certain problems in judicial practice in the conditions of martial law.

Based on the results of the study, the following conclusions were formulated: firstly, when registering the detected misdemeanors, the plot in the administrative offense protocol must necessarily contain a description of the specific requirement of the commander (chief), which the serviceman refused to fulfill or did not actually fulfill; secondly, the materials in the case must contain evidence that such a demand was legal and was presented to the serviceman in an understandable form and manner; thirdly, failure to perform actions that should have been performed in accordance with the commander's (chief's) requirement, even in the absence of the military serviceman's expressed reluctance to perform them,

constitutes actual refusal; fourthly, if there is sufficient evidence to believe that the military serviceman's actions led to or created a real risk of serious consequences due to his refusal to comply (actual failure without valid reasons) to comply with the lawful requirement of the commander (chief) – such actions should be qualified according to the relevant norm (Articles 402, 403) of the Criminal Code of Ukraine (it should be emphasized that in the conditions of martial law, any refusal to perform a combat mission causes risks of serious consequences); fifth, if there are signs of open refusal of a serviceman to comply with the legal requirements (orders) of the commander (chief), such actions should be qualified under Art. 402 of the Criminal Code of Ukraine. In addition, it is proposed to amend the wording of Article 172-10 of the Code of Administrative Offenses.

Keywords: *military administrative offenses, qualification of administrative offenses, consideration of administrative offense cases, legal requirements of the commander (chief), responsibility of military personnel, court decision.*

УДК 343.53(477):343.341.1

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-21-37

Олександр ДУДОРОВ[©]
доктор юридичних наук,
професор
(Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна)

Роман МОВЧАН[©]
доктор юридичних наук,
професор
(Донецький національний
університет
імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна)

Дмитро КАМЕНСЬКИЙ[©]
доктор юридичних наук,
професор
(Бердянський державний
педагогічний університет,
м. Запоріжжя, Україна)

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розглядаються проблемні питання, пов'язані з тлумаченням, застосуванням і вдосконаленням ст. 201-2 Кримінального кодексу України (КК) «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги».

При висвітленні питання про предмет цього кримінального правопорушення критично оцінюється поширений на практиці підхід, згідно з яким самодостатнього (вирішального) значення при інкримінуванні ст. 201-2 КК набуває задокументований факт митного оформлення вантажу як гуманітарної допомоги. Аргументовано, що для кримінально-правової оцінки зловживань із предметами, які ввозяться в Україну під виглядом гуманітарної допомоги, однак не є такою з огляду на Закон України «Про гуманітарну допомогу», можуть застосовуватися ст. 222 КК «Шахрайство з фінансовими ресурсами» і 212 КК «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)». З'ясовано неузгодженості понятійного апарату кримінального і регулятивного законодавства й запропоновано шляхи їх усунення. Відображено контрверсійність

© О. Дудоров, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/000000-0001-7761-7103>
o.o.dudorov@gmail.com

© Р. Мовчан, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>
romanmov1984@gmail.com

© Д. Каменський, 2023
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3610-2514>
dm.kamensky@gmail.com